

เศรษฐกิจพอเพียง: ระบบตลาดที่ดีกว่ากลไกตลาดเสรี

ศ. ดร. อนุรักษ์พงศ์ ทองภักดี
ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ในขณะนี้คงจะได้ยินกันทั่วว่า รัฐบาลจะใช้นโยบายตามเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมให้คนไทยใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง แล้วก็มีปฏิกิริยาตอบสนองต่างกัน บางคนก็ว่าพอได้ยินเช่นนี้ประเทศไทยคงอยู่กันแบบเขมมๆอย่างพอเพียง บางคนก็ว่าราคาหุ้นถึงกับตกเลยพอรู้อาขานี้

การอธิบายเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างไรก็มีหลายแบบ คนจะจำนวนไม่น้อยที่คิดว่าพอเพียงคือพออยู่พอกิน ทำเองใช้เอง เข้มๆ บางคนก็บอกว่าเศรษฐกิจพอเพียงไม่ขัดกับระบบตลาด ยังมีการค้าการลงทุนจากต่างประเทศ เพราะไม่บอกเช่นนี้หุ้นไม่เลิกตก บางเสียงก็เสนอว่าเศรษฐกิจพอเพียงสามารถทำได้ควบคู่กับระบบตลาดเสรีหรือทุนนิยม ฟังๆดูความคิดเหล่านี้แล้วรวบรวมว่าเศรษฐกิจพอเพียงกับระบบตลาดเป็นคนละเรื่องกัน ถ้าไม่ขัดกันเป็นช้อยกเว้นไม่ใช่เป็นกรณีทั่วไป

ใครจะตีความหมายไปอย่างไร ตามอรรถาธิบายไม่น่าจะถือว่าเป็นเรื่องเสียหาย แต่ถ้าหากจะเข้าใจให้ตรงกันโดยเฉพาะผู้ที่ต้องดำเนินนโยบายสาธารณะ ก็ต้องบอกว่าหลักคืออะไร ข้อเขียนนี้จะชี้ว่า หากใช้ความหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้รับพระบรมราชานุญาตนำมาเป็นหลักในการทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 ตามข้อความข้างล่างนี้ นอกจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไม่ขัดกับระบบตลาดแล้ว ยังถือว่าเป็นเรื่องเดียวกันโดย โดยปรัชญาอยู่สิ่งที่อยู่เหนือระบบตลาด

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็น ที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆมาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ตามข้อความข้างต้นที่คัดมาจาก แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 ซึ่งว่าปรัชญาให้ใช้ประโยชน์จากกระแสโลกาภิวัตน์ โดย “ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์” การก้าวทันโลกาภิวัตน์คือให้มีการค้า การลงทุนระหว่างประเทศ

อันเป็นการการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ หากจะแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศได้ การแลกเปลี่ยนภายในคือระบบตลาดภายในประเทศก็ต้องมีเป็นธรรมดา นั่นคือเป็นเรื่องของการใช้กลไกตลาดนั่นเอง แต่ใช้ระบบกลไกตลาดในทางสายกลาง โดยรู้เท่าทัน “เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”

ปรัชญาซึ่งเป็นหลักในการดำเนินชีวิตและตัดสินใจทั้งระดับบุคคล ครัวเรือน ชุมชนและประเทศ ไม่ได้ระบุว่าระบบการค้าและแลกเปลี่ยนจะมีรูปแบบอย่างไร แต่แน่นอนถ้าจะมีการค้า การแลกเปลี่ยนก็ต้องมีการผลิตสินค้า มีตลาด ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ และจริงๆ สิ่งที่เป็นอยู่โดยทั่วไปประเทศต่างๆ ก็ชี้ว่า สิ่งที่เราเรียกว่าระบบตลาดเสรี หรือทุนนิยมเป็นระบบที่ทำให้การจัดสรรทรัพยากรมีประสิทธิภาพและปฏิบัติอยู่ทั่วไป

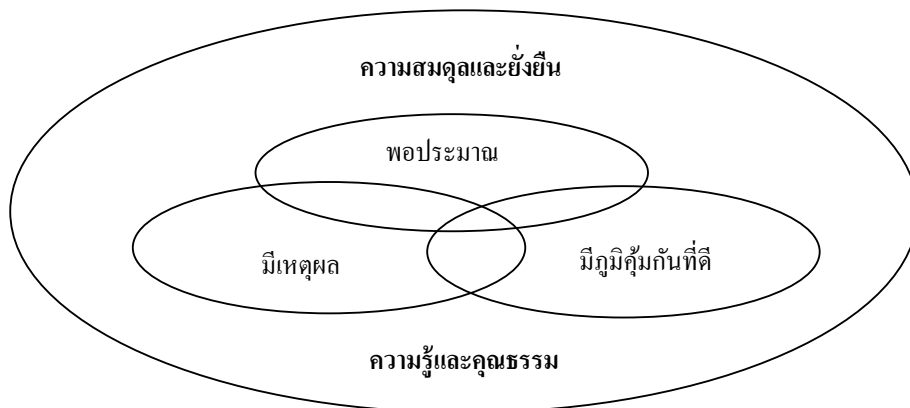
ดังนั้นประเทศใดที่ใช้ระบบตลาด หากจะใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการกำหนดนโยบาย ก็ไม่มีเหตุผลอะไรที่จะต้องกลับลำจากระบบตลาดไปใช้ระบบอื่น ไม่มีเหตุผลใดที่จะพูดถึงการปิดประเทศเลย เปรียบกับว่า เรากำลังเดินทางโดยขับรถไปเรียบบร้อยพอสสมควร ชลุกชละบ้าง บางครั้งแต่ยังไม่เสีย เราไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนพาหนะจากรถมาเป็นเกวียนหรือเดินไป แต่สิ่งที่จะต้องพิจารณา คือเราขับรถเป็นอย่างไร เร็วไปช้าไปรีเปล่า ไปถูกทางหรือไม่ ขับไปแล้วดูแลให้คนที่อยู่ในรถมีความสุขดีหรือเปล่า

พอถึงตอนนี้ใครที่ขบคิดข้ามข้อคิด อาจจะมีมองไปว่าข้อเขียนนี้บอกว่าตกลงก็ไม่ต้องเปลี่ยนอะไร จะทำอะไรก็ทำไป จะใช้ระบบตลาดก็ตัวใครตัวมันไป ไม่เห็นจะเป็นไร แล้วอย่างนี้ปรัชญามีประโยชน์อะไร

คำตอบคือปรัชญามีประโยชน์มหาศาล เพราะช่วยชี้แนะให้เราเป็นหลักทำให้เราดำเนินการอะไรด้วยความสมดุล พัฒนาอย่างยั่งยืน

เนื้อหาปรัชญาข้างต้นนี้ แสดงว่าความพอเพียง ประกอบด้วย ก) ความพอประมาณ นั่นคือทางสายกลางไม่สุดโต่ง ข) ความมีเหตุมีผล คือมีการวางแผน มองระยะยาว และ ค) การมีภูมิคุ้มกันที่ดี คือนึกถึงความเสี่ยง มีอะไรป้องกันหรืออะไรรองรับความเสี่ยง ความไม่แน่นอนหรือไม่

มีสามอย่างนี้ยังไม่พอ ความพอเพียงจะเกิดไม่ได้ ถ้ามีความไม่ซื่อสัตย์ และถ้าเราขาดความรู้ก็จะไม่สามารถวางแผนหรือดำเนินการให้มีความพอเพียงได้ ดังนั้น เงื่อนไขของความพอเพียงจึงมีสองด้าน คือ คุณธรรมและความรู้แสดงได้ตามรูปข้างล่างซึ่งมักจะเรียกว่า สามห่วง สองเงื่อนไข



ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงใช้ระบบตลาดทั้งในและนอกประเทศ โดยทำให้ระบบตลาดดีขึ้นเป็นประโยชน์ เพราะทำการเตือนสติให้เราเห็นว่า ทำอะไรต้องไม่สุดขั้ว เช่นหากจะให้เศรษฐกิจโตเร็วมาก แต่อากาศเสีย สิ่งแวดล้อมแย่ ความแตกต่างทางรายได้ห่างมาก ก็ไม่เรียกว่าพอประมาณ แต่หากว่าจะไม่ขยายตัวเลยหรือน้อยมาก ต่ำกว่าศักยภาพที่ตัวเองทำได้ ก็สุดขั้วไปอีกด้าน คนจนก็จะมากขึ้นได้ ในระยะยาวการขยายตัวก็ไม่ดี คล้ายกับเรื่อยๆตอนนี้ไปลำบากตอนหน้า ก็ไม่ถูกเหมือนกัน พูดอย่างรวมๆคือ ระบบตลาดจะทำให้การพัฒนาพอประมาณก็ต้องทำให้เป้าหมายทางเศรษฐกิจทั้งด้านการขยายตัว เสถียรภาพ การกระจายรายได้สมดุลย์กัน ไม่ไปทางทางหนึ่ง

หากเราทำอะไรไม่วางแผน ไม่มองระยะยาวเช่น จะทำเมกะโปรเจกต์ โดยไม่ได้ใช้หลักวิชาการ วิเคราะห์ความคุ้มค่าของโครงการ ดูให้ชัดว่ามีประโยชน์สุทธิต่อสังคมจริงหรือไม่แล้วจึงลงมือทำ ก็แสดงว่าไม่ตรงหลักความมีเหตุมีผล ตัวอย่างอันคมชัดแสดงของการขาดหลักการนี้คือการลงทุนอย่างไม่ลืมหูลืมตาของภาคเอกชนจนเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปี2540

ในเรื่องภูมิคุ้มกัน ก็คือ การมีสัมพันธ์กับภายนอกไม่ว่าระดับใด เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงที่คาดไม่ถึง เช่น ความผันผวนของราคาน้ำมัน อัตราดอกเบี้ย อัตราแลกเปลี่ยน หรือความเข้มข้นของการแข่งขัน ทำให้เราต้องปรับเปลี่ยนกิจการหรืองานที่ทำ ต้องคิดว่าหากมีอะไรที่ร้ายๆมา มีอะไรรองรับไหม ใช้หลักนี้ เราก็จะตัดสินใจโดยคำนึงถึงความเสี่ยง ในแง่นโยบายตามหลักรัฐก็ต้องสร้างระบบที่เรียกกันว่า social safety net เป็นภูมิคุ้มกันช่วยในยามยากด้วย

นักเศรษฐศาสตร์รู้มานานแล้วว่า ระบบตลาดเป็นระบบที่มีมือที่มองไม่เห็นทำให้เกิดการผลิต การแลกเปลี่ยนมีประสิทธิภาพจัดระบบเศรษฐกิจในสังคมได้ดี หลักฐานพิสูจน์ว่าเป็นระบบที่ดีกว่าสังคมนิยมหรือเผด็จการทางเศรษฐกิจ

แต่เศรษฐศาสตร์ก็บอกด้วยว่าระบบตลาดมีความล้มเหลวที่ทำได้ไม่ได้ตามวัตถุประสงค์ได้ และระบบตลาดก็ยังไม่ได้มองทุกมิติในสังคม ที่จะทำให้การพัฒนาไม่ยั่งยืน ถ้าไม่มีกลไกจัดการระบบตลาดเสรีจึงไม่เพียงพอที่จะเป็นหลักในการบริหารประเทศ

ปรัชญานี้จึงชี้ให้เห็นให้จัดการระบบตลาดให้ดี คำนึงถึงทุกด้านของการพัฒนา ทั้งเศรษฐกิจ ชุมชน สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และนำไปสู่สังคมที่มีความสมดุล มีความเจริญอย่างแข็งแรง เป็นการก้าวไกลกว่าระบบตลาด หรือเกินกว่าทฤษฎีเศรษฐศาสตร์

แต่ไม่ได้หมายความว่าหมายความว่า จะต้องเลือกระหว่างระบบตลาดหรือปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การทำธุรกิจตามหลักของปรัชญาที่ต้องมีการทำกำไรต่อไป เพราะถ้าไม่มีกำไรธุรกิจก็ไม่มี ความพอเพียงที่จะทำธุรกิจอย่างยั่งยืน การทำกำไรก็จะต้องมีการลงทุน การกู้ยืม หลักความพอเพียง ในการทำธุรกิจจึงชี้ว่าการกู้ยืมต่างๆทำได้

แต่การทำธุรกิจตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คงจะต่างกับแบบดั้งเดิม และดีกว่า เพราะให้ทำธุรกิจอย่างรอบ คอบ มองระยะยาว นึกถึงความเสี่ยง ซึ่งกรอบนี้เหมาะสมอย่างยิ่งในปัจจุบัน เพราะการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี สภาพแวดล้อมทางธุรกิจ เศรษฐกิจ สังคม เปลี่ยนแปลงเร็วกว่าในอดีตมาก จะทำอะไรบูมบ่ามอย่างในอดีต ที่กู้เงินเป็นสิบกว่าเท่าของทุน ลงทุนแบบผลตอบแทนสูงรับความเสี่ยงสูงมาก โอกาสที่วิกฤติจะถามหาเร็วขึ้นกว่าในอดีต

ปรัชญาบอกว่าธุรกิจจะใช้ประโยชน์จากโลกาภิวัตน์ ต้องมีคุณธรรม และความรู้ ดังนั้นจึงต้องการวางระเบียบและดำเนินการตามบรรษัทภิบาลที่ดี และต้องมีการจัดการความรู้จะใช้ประสพการณ์เดิมทำธุรกิจในสภาพที่สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปไม่ได้

คงจะเห็นได้ว่า ปรัชญาช่วยนำให้ธุรกิจมีความเจริญที่มั่นคง และสมดุล มีการประเมินความเสี่ยงที่เหมาะสม เป็นประโยชน์ทั้งผู้ถือหุ้น ผู้บริหาร พนักงาน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ ธุรกิจสมัยใหม่ก็ให้ความสนใจเรื่อง การบริหารความเสี่ยง (Risk Management) การจัดการความรู้ (Knowledge Management) ความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ดีในการสร้างความพอเพียงของธุรกิจ โดยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นองค์รวมที่ทำให้มีแนวทางที่เป็นองค์รวมในการพัฒนาที่ยั่งยืนและสมดุล

ดังนั้นผู้ที่ใช้ปรัชญาไม่ว่าจะในระดับตัวเอง คริวเรือน องค์กร หรือนโยบาย จึงควรดูว่าการตัดสินใจ หรือพฤติกรรมของตน เป็นไปตามสามห่วง สองเงื่อนไขของปรัชญาหรือไม่หรือไม่ แล้วก็ปรับตามสภาพที่มีให้มีความสมบูรณ์ ปรัชญานี้ประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับ โดยทุกคนหรือองค์กรไม่จำเป็นเหมือนกัน เพราะสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกอาจต่างกัน โดยสิ่งที่เหมือนกันคือ การพิจารณาในทุกเรื่องตามหลักสามห่วง สองเงื่อนไข เพื่อการพัฒนาที่สมดุล และยั่งยืน